

O terminologii językoznawczej w słownikach spolszczających

Słowa kluczowe: puryzm językowy w Polsce, puryzm ksenofobiczny (puryzm nacjonalistyczny), słowniki spolszczające, terminologia językoznawcza.

doi: <https://doi.org/10.31286/JP.00126>

Wprowadzenie

Materiał źródłowy niniejszego artykułu stanowią trzy słowniki spolszczające: Xawerego F.A.E. Łukaszewskiego (1847), E.S. Kortowicza¹ (1891) i Władysława Niedźwiedzkiego (1917), natomiast przedmiotem badań są obecne w nich wyrazy i wyrażenia pochodzenia obcego używane w nauczaniu szkolnym oraz ich rodzime odpowiedniki. Problematyka dotycząca polskich prac leksykograficznych z zapożyczeniami po stronie haseł jest bardzo szeroka, zwłaszcza w ujęciu porównawczym. Dlatego swoje badania ograniczam wyłącznie do słowników o zadaniach purystycznych i do słownictwa specjalistycznego, językoznawczego *sensu stricto*. Zanim zajmę się podziałem na grupy semantyczne w obrębie terminologii lingwistycznej, przedstawię pewne definicje istotne dla tematu publikacji. Następnie dokonam analizy słowników spolszczających, wyjaśniając stosunek ich autorów do zapożyczeń, podam źródła dla wyrazów zamiennych oraz (w oddzielnym rozdziale) zasób haseł, czyli makrostrukturę. W toku własnych badań chciałabym przede wszystkim wskazać i opisać wyrazy obce i ich polskie odpowiedniki należące do terminologii językoznawczej. Zastanowię się też nad skutecznością działań purystycznych, omawiając występowanie wyrazów obcych i ich rodzimych ekwiwalentów we współczesnej leksyce języka polskiego. Zaprezentowane wyniki badań umożliwią zapoznanie się z terminami lingwistycznymi ujętymi w dziełach liczących ponad sto lat. Zagadnienia związane ze słownikami spolszczającymi zostaną w tym artykule zaledwie zarysowane, a problematyka puryzmu językowego w Polsce i prac leksykograficznych o celach purystycznych wymaga dalszych badań.

Słowniki spolszczające/słowniki spolszczeń²

Działalność purystyczna nigdy nie była dla Polski i Polaków obojętna. W walkę o poprawną i wolną od wyrazów obcych polszczyznę angażowali się przedstawiciele różnych zawodów. Jedni tworzyli obszerne prace teoretyczne, inni publikowali na łamach gazet i czasopism

* katarzyna.sztandarska@usz.edu.pl; ORCID: 0000-0002-2046-6583

1 Istnieją wątpliwości co do imion autora (por. Czesak 2007: 79), dlatego tutaj będziemy się posługiwać tylko inicjałami.

2 W artykule opublikowanym na łamach „Przeglądu Dziennikarskiego” (Sztandarska 2019) przedstawiłam ważniejsze aspekty historii puryzmu językowego w Polsce. Problem zapożyczeń został również zbadany m.in. w trzech monografiach

artykuły, w których nawoływali do poszanowania języka polskiego. Czasem pojawiały się postawy skrajnego puryzmu (ks. Bolesław Szeffs)³ i pejoratywne określenia typu: „odchwaszczanie”, „odsміecanie”, „oczyszczanie” czy „pranie” języka (Markowski 2005: 128), ale były one „rzadkością i nie znalazły oparcia w polityce językowej” (Walczak 1995: 244 i n.). Znacznie większym zainteresowaniem cieszyły się prace licznych autorów krzewiące kulturę języka polskiego⁴, m.in.: Józefa Franciszka Królikowskiego (1826), Fryderyka Kazimierza Skobla (1872/1874/1877) i Adama Antoniego Kryńskiego (1920), w których dominowało stanowisko „umiarkowanego puryzmu” (Czyżewska 2008: 168).

Ważną rolę odegrały *słowniki spolszczające* lub *słowniki spolszczeń*, nazywane tak przez polskich germanistów (por. Lipczuk 2007a, 2014; Sztandarska 2020a), w których – w przeciwieństwie do prototypowych (objaśniających) *słowników wyrazów obcych* – zapożyczone z innych języków słowa i wyrażenia zastępuje się rodzimymi odpowiednikami lub zasymilowanymi zapożyczeniami. Te prace z reguły nie zawierają informacji gramatycznych czy fonetycznych (por. Lipczuk 2014: 156 i n.). Nie imponują więc bogatym opisem mikrostrukturalnym, lecz możliwie jak największą liczbą tzw. *spolszczeń*, tworzonych w celu usunięcia z języka polskiego wyrazów pochodzenia obcego.

Do znanych nam ogólnych słowników spolszczających/słowników spolszczeń należą prace leksykograficzne trzech autorów. Są to:

a) X.F.A.E. Łukaszewski, *Słownik podręczny wyrazów obcych i rzadkich w języku polskim używanych*, nakładem Braci Borntregerów, Królewiec 1847.

Słownik spolszczający X. Łukaszewskiego jest dziełem pionierskim, z czego autor zdawał sobie sprawę, pisząc: „Jak mozolna była ta praca, gdy nie mając żadnych zasobów ani poprzedników, sam wszystko gromadzić i objaśniać musiałem [...]” (Łukaszewski 1847: 13).

Zdaniem Elżbiety Skorupskiej-Raczyńskiej (2004: 25) X. Łukaszewski najprawdopodobniej sam pracował nad słownikiem, a jego głównym celem było objaśnienie słów pochodzenia obcego lub ich spolszczenie. Autor nie należał do radykalnych purystów i podkreślał swój dystans wobec działań purystycznych. Rozumiał proces asymilowania się nowych zapożyczeń. Uważał, że w okresie swego powstawania „żaden język, jeżeli nie chce zasklepić się całkiem sam w sobie i nie chce wieść życia roślinnego, nie może uchronić się zupełnie od wpływów języków innych [...]” (Łukaszewski 1847: 5). Mimo otwartości na wpływy obce ważna była dla niego, jako nauczyciela języka polskiego, dbałość o język ojczysty. Troskę tę wyraził w przedmowie do słownika:

Tak tedy puszczam to dzieło w świat z tém skromném życzeniem, aby przyniosło tyle pożytku, ile miałem chęci przysłużenia się niemu i aby pobudziło zdolniejszych do tém większego zamiłowania i tém troskliwszego pielęgnowania mowy ojczystej, a obrzydzenia sobie wszelkich

(zob.: Lipczuk 2007a; Sztandarska 2020a; Witzlack-Makarevich 2021). Dlatego ten tekst nie będzie zawierał szczegółowego opisu walki toczonej przeciwko wyrazom obcym w języku polskim.

3 Krytycznie na temat ks. B. Szeffsa m.in.: Walczak 1995; Klemensiewicz 2007.

4 Opis wybranych prac propagujących kulturę języka polskiego znajdujemy w obszernej monografii Kaia Witzlack-Makarevicha (2021).

obcych wyrazów, które zawadzają swojskim, jak ów ewanjeliczny kąkół w pszenicy. Wyrzucić chwast, a zostanie czyste nasienie (Łukaszewski 1847: 13 i n.).

b) E.S. Kortowicz, *Oczyszcziciel mowy polskiej czyli słownik obcośłów składający się blisko z 10,000 wyrazów i wyrażeń z obcych mów utworzonych a w piśmie i w mowie polskiej niepotrzebnie używanych, oraz z wyrazów gminnych, przestarzałych i ziemskich w różnych okolicach Polski używanych z wysłowieniem i objaśnieniem polskiem. Ułożony dla lepszego wyrażenia się przez E. S. Kortowicza*, nakładem Autora, czcionkami Drukarni Dziennika Poznańskiego, Poznań 1891.

E.S. Kortowicz jest mało znaną postacią w polskiej leksykologii i leksykografii. W słowniku spolszczającym zaproponował on „około 50,000 wyrazów i wyrażeń polskich” (Kortowicz 1891: v). Polskie odpowiedniki wyrazów zapożyczonych dawały mu poczucie bezpieczeństwa. Były gwarantem istnienia państwa i narodu polskiego. Pisał (Kortowicz 1891): „ze zniknięciem mowy naszej, zniknąć i my kiedyś możemy jak dymek w powietrzu, (a nikniem już coraz więcej) [...]” (s. VI), „a nie mając ziemi i mowy polskiej, nie ma Polski i Polaków” (s. VII).

E.S. Kortowicz nie wskazał żadnych źródeł rodzimych ekwiwalentów. Zaznaczył jedynie, że liczne wyrazy sam wynalazł lub na nowo utworzył (por. Kortowicz 1891: VII). Zdaniem Artura Czesaka (2007: 83 i n.) jednak można udowodnić, że autor czerpał obficie informacje ze słownika Lindego, a także z poradników poprawnościowych Fryderyka Kazimierza Skobla i Aleksandra Walickiego.

E.S. Kortowicz był urzędnikiem, lecz przede wszystkim wielkim patriotą. Mimo że nie miał kompetencji, aby podjąć się pracy słownikarza, napisał słownik z miłości do języka polskiego.

c) W. Niedźwiedzki, *Wyrazy cudzoziemskie zbyteczne w polszczyźnie*, Wydawnictwo M. Arcta, Warszawa 1917.

Najmłodszym omawianym przeze mnie słownikiem spolszczającym jest praca W. Niedźwiedzkiego, leksykografa, etnografa i pedagoga, który wiązał tzw. czystość języka z narodem i narodowością (por. Sztandarska 2020a: 15). Idea purystyczna przewija się w jego dziele wielokrotnie. Twierdził, że każdy wyraz obcy należy zastąpić słowem z języka polskiego:

W słowozbiorze, który tu załączam, całe tworzywo językowe podzieliłem na dwa jednolite wobec celu niniejszej pracy skupienia: na wyrazy obce (bez względu na ich pochodzenie) i na wyrazy polskie, bez względu na to, czy one są ogólnie używane, czy też staropolskie lub gwarowe, uważając za zawsze pożądaną zamianę słów obcego skupienia na słowa skupienia polskiego (Niedźwiedzki 1917: 15).

W słowniku W. Niedźwiedzkiego nie znajdujemy żadnych informacji dotyczących pochodzenia polskich wyrazów zamiennych. Można jednak przypuszczać, że autor posłużył się kilkoma pracami leksykograficznymi i oparł się na trzech słownikach: *Słowniku języka polskiego* pod redakcją Jana Karłowicza, Adama Antoniego Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego (SW) (6 tomów, 1900–1915), *M. Arcta słowniczku wyrazów obcych* (wyd. 3, 1899) i słowniku spolszczającym E.S. Kortowicza (1891) (por. Sztandarska 2020a: 198).

Zapożyczenia stanowią hasła, obok których występują rodzime ekwiwalenty. W. Niedźwiedzki dążył do zastąpienia „wyrazów cudzoziemskich”, jak twierdził – „zbytecznych w polszczyźnie”.

Makrostruktura w słownikach spolszczających

Ta część artykułu zawiera informacje na temat liczby, pochodzenia i doboru haseł. Ukazuje różnorodność słownictwa specjalistycznego w purystycznych pracach leksykograficznych dotyczących języka polskiego. We wszystkich przykładach zachowana została oryginalna pisownia.

a) X.F.A.E. Łukaszewski (1847)

Słownik spolszczający X. Łukaszewskiego obejmuje na 311 stronach około 7100 haseł głównych (por. Skorupska-Raczyńska 2004: 24). Znaczną ich część stanowią latynizmy (*feralny, klawrować, lektor*), galicyzmy (*frapować, gabinet, surdut*) i germanizmy (*landrat, landwera, szlus*)⁵.

W makrostrukturze słownika poza słownictwem ogólnym (*adres, charakter, konkretny*) występują wyrazy specjalistyczne. Hasłami⁶ są nazwy roślin (*amarant* rośl.), wyrazy sądowicze (*dereликт* sąd.), terminy gramatyczne (*femininum* gram.), fizyczne (*kohezyja* we fiz.), matematyczne (*kozynus* w mat.) i muzyczne (*piano* muz.). X. Łukaszewski lematyzuje imiona (*Abraham*), nazwy rzek (*Brda*), miast (*Kraków*), państw (*Portugalija*) i ich mieszkańców (*portugalczyk*)⁷ (por. Skorupska-Raczyńska 2004: 24). Hasłami są również łacińskie przysłowia (*errare humanum est*).

Godne odnotowania jest umieszczanie opisów definicyjnych po prawej stronie wyrazu hasłowego. Oto wybrane przykłady (na pierwszym miejscu są wyróżnione kursywą wyrazy obce, zwykłą czcionką są zapisane nazwy rodzime):

polityka – życie publiczne, jawny ruch ducha narodu; kierownictwo ludem, panowanie, nauka władania ludami; chytryść, podstęp, oszukiwanie ludów, niby sztuka rządzenia! – tudzież, grzeczność, przystojność;

rabin – mistrz, uczony pisma u żydów, nauczyciel obrządków wiary, kapłan żydowski;

wójt – urzędnik wiejski, czuwający nad porządkiem i spokojnością, przełożony wsi.

b) E.S. Kortowicz (1891)

Słownik spolszczający E.S. Kortowicza liczy 352 strony i zawiera – tak podaje autor – „blisko 10,000 obcósłów” (Kortowicz 1891: v). Największą grupę haseł tworzą zapożyczenia pochodzące z języka łacińskiego (*certyfikat, feudalizm, jurysta*) i francuskiego (*binokle, pejzaż, żargon*) (por. Sztandarska 2020b: 378). Praca nie należy do słowników specjalistycznych,

5 Określając pochodzenie zapożyczeń, opieram się na pracy leksykograficznej pod redakcją Arkadiusza Latuska (2008).

6 Sześć skrótów terminologicznych potwierdza także E. Skorupska-Raczyńska (2004: 23).

7 W słowniku X. Łukaszewskiego (1847: 225) hasło *portugalczyk* jest zapisane małą literą.

ale rejestruje słownictwo z zakresu meteorologii i astronomii oraz dziedzin bliskich geografii czy geofizyce (por. Leszczyński 2000: 349).

W zestawieniu skrótów używanych w słowniku znajdują się trzy symbole dziedzinowe. Wyrazami hasłowymi są leksemy znane w nomenklaturze astrologów (*plejady astr.*), używane w języku rolniczym (*skaryfikator rol.*) oraz łowieckim (*spudłować łow.*). Dalsza analiza słownika E.S. Kortowicza pokazuje, że przy niektórych zapożyczeniach występują jeszcze inne kwalifikatory terminologiczne, nieuwzględnione i nieopisane przez autora w „objaśnieniu skrótów”. Największą część słownictwa specjalistycznego stanowią wyrazy obce z dziedziny muzyki, w dużej mierze (co jest dosyć oczywiste) pochodzenia włoskiego (*allegro w muz.*), ale również łacińskiego (*nóta/nóty ł. muz.*), niemieckiego (*forszlag n. w muz.*) i francuskiego (*pasaż fr. w muzyce*). Zapożyczeniami terminologicznymi w słowniku spolszczającym E.S. Kortowicza są także wyrazy hasłowe o tematyce botanicznej (*dalia bot.*), myśliwskiej (*patroszyć myśl.*), zoologicznej (*pupa zool.*), ogrodniczej (*ablaktować ogrod.*), budowlanej (*bant/banty bud.*) i matematycznej (*sinus mat.*).

c) W. Niedźwiedzki (1917)

Słownik spolszczający W. Niedźwiedzkiego jest interesującym zbiorem wyrazów obcych, w pierwszym rzędzie derywatów pochodzenia łacińskiego (*adaptacja, administrator, konjugacja*), francuskiego (*kompletować, raportować, sentymentalny*) i niemieckiego (*landszaft, laufer, werbunek*), dla których autor zaproponował rodzime odpowiedniki lub zasymilowane zapożyczenia (por. Sztandarska 2020a: 116). Część właściwa pracy zawiera 186 stron, na których mieści się 8096 haseł (por. Sztandarska 2020a: 204).

Słownik nie jest zaliczany do prac leksykograficznych specjalistycznych, jednak obfituje w różnego rodzaju profesjonalizmy. Donata Ochmann (2007: 74 n.) pisze o 85 skrótach dziedzinowych, m.in.:

(anat.) anatomiczny, (antr.) antropologiczny, (biol.) biologiczny, (bot.) botaniczny, (bud.) budowniczy, (chir.) chirurgiczny, (den.) dentystyczny, (fil.) filozoficzny, (fizj.) fizjologiczny, (fot.) fotograficzny, (gim.) gimnastyczny, (gin.) ginekologiczny, (gorz.) gorzelniczy, (gram.) gramatyczny, (jęz.) językoznawczy, (kol.) kolejowy, (kośc.) kościelny, (kuch.) kucharski, (lek.) lekarski, (leśn.) leśniczy, (mat.) matematyczny, (mech.) mechaniczny, (muz.) muzyczny, (myśl.) myśliwski, (okul.) okulistyczny, (piw.) piwowski, (poł.) położniczy, (przyrod.) przyrodniczy, (rzem.) rzemieślniczy, (wet.) weterynarski, (wiośl.) wioślarski, (woj.) wojskowy, (zdn.) zdunski, (zool.) zoologiczny.

Niektóre kwalifikatory terminologiczne są hiponimami wobec innych skrótów. Por.:

(lek.) lekarski

hiponimy: (anat.) anatomiczny, (chir.) chirurgiczny, (den.) dentystyczny, (gin.) ginekologiczny, (okul.) okulistyczny, (poł.) położniczy.

Oddzielne hasła tworzą np. nazwy chorób (*angina lek.*), zwierząt (*borsuk zool.*) i roślin (*iryś bot.*). Jest również wiele pożytek semantycznie związanych ze sportem (*atleta, dzokiej,*

kajak). Licznie reprezentowane są wyrazy oznaczające nazwy zawodów (*aptekarz, archeolog, dentysta*) (por. Sztandarska 2020a: 106).

Terminologia językoznawcza w słownikach spolszczających

Zdaniem Bogdana Walczaka (1995: 214) w dobie nowopolskiej „najbardziej dynamicznie się rozwijającym i najszybciej wzrastającym ilościowo działem słownictwa było słownictwo specjalistyczne – terminologia naukowa, techniczna i zawodowa”. Pojawiały się nowe pojęcia branżowe, nierzadko przejęte do polszczyzny z języków obcych. Dlatego niektórzy uczeni⁸, w tym polscy autorzy słowników purystycznych, podjęli próby spolszczania języka fachowego.

Analiza słownictwa zarejestrowanego w słownikach spolszczających pokazuje, że wszystkie prace zawierają leksykę używaną w nauczaniu szkolnym. Liczną grupę semantyczną stanowi terminologia językoznawcza. Opierając się na własnych badaniach, przedstawiam⁹ zapożyczone terminy lingwistyczne i ich rodzime odpowiedniki.

a) X.F.A.E. Łukaszewski (1847)

GRAMATYKA: *ablatyw* – przypadek szósty w gramatyce łacińskiej, *adjectio/adjektyw* (gram.) – przymiotnik, *adverb/adverbium* (gram.) – przysłówek, *adverbijalny* – przysłówkowy, *apelatywum* (gram.) – imię pospolite, *apodozys* (gram.) – następnik, zdanie następne, *apozycyja* (gram.) – przydatek, przydatnia, zdanie objaśniające, *artykuł* (gram.) – przedimek, *atrybucyja* (w gram.) – przydatnia, *casus/kazus* (w gram.) – przypadek, *deklinacyja* (w gram.) – spadkowanie, *deklinować* – spadkować, przypadkować, odmieniać przez przypadki, *derivativa* (gram.) – słowa pochodne, *dual* (gram.) – dwójnik, liczba podwójna, liczba do oznaczenia dwóch w jedno złączonych przedmiotów, *dyminutyw* (gram.) – im. zdrobniałe, *epitet* – przymiotowy wyraz, *femininum* (gram.) – żeński – rodzaju żeńskiego, *fleksyja* – zmiana, odmienianie, *futurum* (w gram.) – czas przyszły, *futurum exactum* – czas przyszły dokonany, *genityw* (w gram.) – przypadek drugi, dopełniacz, *genus* – rodzaj np. w gramatyce: *masculinum* – męzki, *femininum* – żeński, *neutrum* – nijaki, *gerundium* (w gram.) – forma w czasowaniu słów, gatunek imiesłowu, *gramatyka* – nauka o mowie, nauka dobrego mówienia i pisania jakimkolwiek bądź językiem; zbiór prawideł, podług których mówić i pisać trzeba, *gramatyk* – badacz mowy, nauczyciel języka, znawca prawideł mowy, piszący naukę dobrego pisania i mówienia, *gramatyczny* – stósowny do przepisów, należący do prawideł mowy, według nauki języka, *gramatologija* – zasady pisania i układania gramatyki, *hendyazys* – w mownictwie: używanie dwóch rzeczowników, zamiast przymiotnika z swoim rzeczownikiem, *heteroklita* – słowa nieregularne, co do odmiany w gramatyce, *imperatyw* (gram.) – tryb rozkazujący, rozkaźnik, *inchoatywa* np. *verba inchoativa* – słowa wyrażające początek czynności, *indeklinacyjny* – nieodmienny, nieodmieniający się, np. wyrazy w gram., *indyktyw* – oznajmiacz, tryb oznajmujący, gram., *interjekcyja* – wykrzyknik, *interpretatio grammaticalis* – wykład zasad gramatycznych, nauka języka, *inwersyja* – przewrócenie; zwrot np. w mowie, zmienność słów, *kazus* (w gram.) – spadek,

8 Zob. Jan Śniadecki, Jędrzej Śniadecki czy Jacek Przybylski.

9 Wszystkie przykłady podano w oryginalnej formie. Kursywą oznaczone są hasła, po których następują ekwiwalenty. Dla lepszej przejrzystości przykładów dodano myślник między zapożyczeniem a wyrazem lub wyrazami rodzinnymi.

przypadek rzeczownika, *komparatyw* (w gram.) – stopień porównawczy, porównujący czyli drugi, *konjugacja* – odmiana słów przez czasy, czasowanie, *konjugować* – czasować, odmieniać słowo, *konjunkcja* (w gram.) – spójnik, *konjunktiv* (w gram.) – tryb łączący, warunkowy, *konstrukcja* (w gram.) – składnia, szyk słów, *konstruować* (w gram.) – ustawiać wyrazy w zdaniu podług prawideł i dźwięku mowy, *konstrukcyjny* – należący do składni, *modus* – tryb, sposób, szczególnie w nauce języka wskazujący jak mówić np. czy w sposobie rozkazującym, czy pytającym, czy oznajmującym i tp., *nominatyw* (w gram.) – mianownik t. j. przypadek pierwszy, *pl./pluralis* – liczba mnoga w gram., *partycypium* (w gram.) – imiesłów, *partykuła* (w gram.) – część mowy nieodmienna, *perfektum* (w gram.) – czas przeszły, dokonany, *predykat* (w gram.) – orzeczenie, omówienie, *prepozycja* (w gram.) – przedimek, *prezens* (w gram.) – czas teraźniejszy, *pronomem* (w gram.) – zaimek, *subjekt* (w gram.) – głównik, podmiot, *substantyw* – rzeczownik, imię rzeczowne, *superlatyw* (w gram.) – stopień najwyższy, *syntaksys* – składnia, nauka szyku i składu w mowie, *tryb* – sposób np. w gramatyce przy czasowaniu słów, *verbum/verbum* – słowo, czasosłów, *wokatyw/vocativ* – wołacz, piąty przypadek w gramatyce.

LEKSYKOLOGIA I LEKSYKOLOGRAFIA: *archaizm* – zastarzały wyraz, zużywany sposób mówienia; staroświecczyzna, *dyalekt* – narzecze, poboczna mowa, gałąź mowy jakiej, odnoga głównego języka – własność języka, *dykcyonarz* – słownik, książka, w której są tłumaczenia i objaśnienia różnych wyrazów, *etymologikon* – słownik źródłosłowy, *frazal/frazes* – utarty, ogólny sposób mówienia, ogólnik, zdanie okrągłe, *glosaryum* – słownik obcych, nieznanych wyrazów, *glosator* – tłumacz, wykładacz znaczeń wyrazów obcych, *głoz* – tłumaczenie trudnego wyrazu, *idym/idyjom* – właściwość, osobliwszy przymiot, *konwersacyjny leksykon* – słownik powszechny, mówiący o wszystkim po krótku, słownik, w którym opisane są wszystkie rzeczy i nauki w krótkości, ogółowo, w porządku abecedowym, *leksykon* – słownik, abecedowy spis pojedynczych wyrazów, jako też ogólnych opisów rozmaitych rzeczy, *leksykograf* – pisarz słownika, układający słownik, *pleonazm* – przepełnienie, nadmiar wyrazów w mowie lub piśmie, a osobliwie jednoznacznych, *synonim* – równoznaczny, bliskoznaczny, współmienny, np. wyraz, *synonimika* – nauka wyjaśniająca bliskoznaczność wyrażen, lub zbiór różnoznacznych wyrazów, *synonimija* – blisko-równoznaczność, współmiennność, *wokabularz* – spis pojedynczych wyrazów, *wokabula* – pojedyncze słowo, wyraz.

FONETYKA I FONOLOGIA: *artykulacja* – wyraźne dobywanie, wydawanie głosu, wyraźne czytanie, wyraźność, *artykułowany* – wyrobiony, np. głos, dobrze ułożony, wyrazisty, *artykułować* – przecinać, czyli członkować głos, wyrabiać, układać narzędzia głosowe, *aspiracja* – przygłos, przydech, wydatne, dobitne wymawianie jakiej głoski, *konsonans* – spółgłoska, *litera* – głoska.

ETYMOLOGIA: *derywacja* – pochodowość, pochodzenie, *derywacyjny* – pochodny, *etymologija* – wywód, źródłosłów, badanie pochodzenia wyrazów mowy, nauka o pochodzeniu wyrazów, o ich źródle, *etymolog* – znawca, biegły w dochodzeniu pierwiastku, źródła słów, *etymologiczny* – pochodni, należący do źródłosłowu, pierwiastkowy, źródłosłowy.

INNE: *filologia* – nauka trudniąca się szczególnie językami i piśmiennictwem, zamiłowanie nauki języka, *filolog* – uczoney, najwięcej piśmiennictwem i językami się zajmujący, także

nauczyciel, *lingwista* – znawca języków, językoznawca, miłośnik wielojęzyczności, *lingwistyka* – nauka o językach i ich dziejach.

Komentarz: słownik X. Łukaszewskiego obfituje w terminy językoznawcze. Jako hasła występują pojedyncze leksemy (*artykuł, genityw*), ale również zestawienia (*futurum exactum, interpretatio grammaticalis*). Obok rzeczowników (*substantyw, synonimika*) spotyka się też przymiotniki (*adverbijalny, gramatyczny*) i czasowniki (*deklinować, konstruować*). Przy niektórych hasłach występuje kwalifikator dziedzinowy (*konstrukcja* (w gram.) – składnia, szyk słów, *pronomen* (w gram.) – zaimek).

X. Łukaszewski zastępuje wyrazy obce spolszczeniami (*casus/kazus* (w gram.) – przypadek, *deklinacyja* (w gram.) – spadkowanie). Niekiedy słownik zawiera również opis znaczenia danego zapożyczenia (*etymologija* – wywód, źródłosłów, badanie pochodzenia wyrazów mowy, nauka o pochodzeniu wyrazów, o ich źródle), co z pewnością ułatwia jego recepcję.

Wśród haseł znajdujemy przede wszystkim terminy gramatyczne (*indyktyw, wokatyw/vocativ*). Występują także leksemy związane z leksykologią i leksykografią (*dykcyonarz, etymologikon*), fonetyką i fonologią (*artykulacyja, konsonans*) oraz etymologią (*derywacyja, etymolog*). Niektóre zapożyczenia (*filologija, filolog*) nie zostały przyporządkowane żadnym zakresom tematycznym.

Duża część zarejestrowanych w słowniku wyrazów obcych nadal funkcjonuje w języku polskim (*gramatyk, lingwista*). Z kolei wśród propozycji rodzimych odpowiedników można wyróżnić głównie takie ekwiwalenty, które we współczesnej polszczyźnie występują obok wyrazów obcych jako ich synonimy (orzeczenie – *predykat, czas przyszły – futurum*)¹⁰.

b) E.S. Kortowicz (1891)

GRAMATYKA: *ablatiw/ablatiwus/ablativus* – narzędnik, szósty przypadek w odmienianiu, w przypadkowaniu, *akusatiw/akusatiwus* – biernik, czwarty przypadek w odmienianiu, w przypadkowaniu, *artykuł* – przedimek, *atrybucya* – nadanie, przydanie, przyłączenie, przypisanie, przydawka, przymiot, *datiw/datiwus* – celownik, trzeci przypadek w odmienianiu, w przypadkowaniu, *deklinacya* – spadkowanie, przypadkowanie, *deklinować* – spadkować, przypadkować, *genitiw/genitiwus* – dopełniacz, drugi przypadek w odmienianiu, w przypadkowaniu, *gramatyka* – nauka mówienia i pisania, *imperatiw/imperatiwus* – tryb rozkazujący, *indykatiw* – tryb oznajmujący, *infinitiw/infinitiwus* – tryb bezokoliczny, *interjekcyja* – wykrzyknik, *konjugacya* – czasowanie, odmiana słów, *konjugować* – czasować, odmieniać słowa, *konstrukcyja* – skład, składnia, szyk, układ, rozkład, rozporządkowanie np. wyrazów, tkż. sposób budowy, budowania, *modus* – tryb, sposób, *nominatiw/nomanatiwus* – mianownik, pierwszy przypadek w odmienianiu, w przypadkowaniu, *partycyp/participium* – imiesłów, przymiotnik słowny, *partykuła* – cząstka, jednostka, pojedynczość, *perfektum* – czas dokonany, *pluralis* – liczba mnoga, *predykat* – orzeczenie, omówienie, przedmiotu, przymiot, *propozycya* – przyimek, *pronom/pronomen* – zaimek, *singular* – liczba pojedyncza, pojedynczość, *subjekt* – źródłosłów,

¹⁰ Por.: USJP; SJP PWN.

podmiot, *substantiw* – rzeczownik, *superlativ* – stopień najwyższy od przysłówek, *syntaksa/syntaksis* – składnia, nauka układania wyrazów, zdań, *wokativ/wokatiwus* – wołacz, piąty przypadek w odmienianiu, w przypadkowaniu.

LEKSYKOLOGIA I LEKSYKOLOGRAFIA: *archaizm* – wyraz, wyrazy przestarzałe; staroświecczyzna, *dyalekt* – narzecze, *dykcyonarski* – słownikarski, *dykcyonarz* – słownik, *fraza/frazes* – zdanie, określenie, zwrot mowy, sposób mówienia, wyrażenie *czcze* bez treści, *homonim* – równo-brzmienie, równo-brzmiący, imiennik, wyraz podobnie brzmiący, *idiom* – narzecze, własność, właściwość, przymiot, sposób mówienia w różnych okolicach kraju, *konwersacyjny leksykon* – słownik ogólny, słownik rzeczowy, powszechny, *leksykon* – słownik, *leksykograf* – słownikarz, *leksykografia* – słowniarstwo, *synonim* – równoznaczność, jednoznaczność, równoznaczny, jednoznaczny, bliskoznaczny, nazwozbiór, *terminologia* – zbiór wyrażen naukowych, przemysłowych, rękodzielniczych, jakiej umiejętności, *wokabuły* – wyrazy, słowa z wyrażeniem obcego języka, *wokabularz* – słownik.

FONETYKA I FONOLOGIA: *artykulacja* – głoskowanie, wyraźne, wyrozumiałe, wybitne, wymawianie głosek, *aspiracja* – oddech, oddychanie, chuch, przydech, wciąganie w siebie powietrza, *konsonant* – spółgłoska, dwugłoska, *litera* – głoska, *sylaba* – zgłoska, *sylabizować* – zgłoskować, składać zgłoski, *sylabizowanie* – zgłoskowanie, *wokal* – samogłoska.

ETYMOLOGIA: *etymolog* – wyrazotwórca, słowotwórca, badacz źródeł, *etymologia* – wyrazotwórstwo, słowotwórstwo, słoworódctwo, wyrazownictwo; źródeł.

FRAZEOLOGIA: *frazeolog* – sadzący się na piękne wyrażania, *frazeologia* – pisanie, wymowa, wyrażenie piękne, składne, dźwięczne, ale *czcze*, bez treści.

INNE: *filolog* – znawca, badacz różnych języków, mów, językoznawca, *filologia* – nauka języków, mów, językoznawstwo, *lingwista* – językoznawca, mówcoznawca, znawca mów, *lingwistyka* – językoznawstwo, znajomość języków, różnojęzyczność.

Komentarz: E.S. Kortowicz uwzględnił w swoim słowniku wyrazy i wyrażenia używane w nauczaniu szkolnym; najczęściej są to terminy gramatyczne (*imperativ/imperatiwus, wokativ/wokatiwus*). Nie brakuje także leksemów wywodzących się z różnych działów językoznawstwa: leksykologii i leksykografii (*dykcyonarz, wokabularz*), fonetyki i fonologii (*sylabizowanie, wokal*), etymologii (*etymolog, etymologia*) oraz frazeologii (*frazeolog, frazeologia*). Nieliczne wyrazy obce (*filolog, lingwistyka*) nie mieszczą się w żadnej grupie semantycznej.

W słowniku najczęściej występują rzeczowniki (*interjekcja, perfekum*), następnie czasowniki (*konjugować, sylabizować*) i przymiotniki (*dykcyonarski*). W wypadku terminologii językoznawczej E.S. Kortowicz nie posługuje się kwalifikatorami dziedzinowymi. Spolszczeniami są zwykle synonimy (narzecze – *dyalekt*, liczba mnoga – *pluralis*), ale dla części haseł słownik podaje też opisy definicyjne (stopień najwyższy od przysłówek – *superlativ*, wyrazy, słowa z wyrażeniem obcego języka – *wokabuły*).

Wiele z wymienionych przez autora wyrazów obcych do dziś istnieje w języku polskim (*archaizm, synonim*). Inne zapożyczenia są powszechnie znane i używane obok swoich rodzimych

odpowiedników (*leksykon* – słownik, *sylaba* – zgłoska)¹¹. Występują tu głównie zintegrowane wyrazy zamienne (narzędnik – *ablatiw/ablatiwus/ablativus*, rzeczownik – *substantiw*).

c) W. Niedźwiedzki (1917)

GRAMATYKA: *ablatyw* – narzędnik, *adpozycja* (gram.) – dopowiedzenie, *apozycja* – dopowiedzenie, *deklinacja* – odmiana, przypadkowanie, *deklinować* – przypadkować, odmieniać, *fleksja* (gram.) – odmiennia, *interjeksja* – wykrzyknik, *inwersja* – przeinaczenie, przewrócenie, zwrot (np. zamiana słów w mowie), *kazus* – przypadek, zdarzenie, *konjugacja* – czasowanie, *konjugować* – czasować, *konjunkcja* – zjednoczenie, złączenie, spojenie, związek, *konstruować* – zestawiać, składać, *morfologia* (gram.) – odmiennia, *partykuła* – ułamek, cząsteczka, cząstka, odrobina, okruszyna, *predykat* (gram.) – orzeczenie, odpowiednik, *prefiks* (gram.) – przybranka, *subjekt* (gram.) – podmiot, *sufiks* (gram.) – przyrostek, *syntaktyczny* – składniowy, *syntaksys* – składnia.

LEKSYKOLOGIA I LEKSYKOLOGRAFIA: *dialekt* – narzecze, gwara, *dialektyczny* – gwarowy, *dykcjonarz* – słownik, *frazes* – zdanie, wyrażenie, zwrot, *frazesować* – wystawiać się, wyrażać się, *idjomat/idjom* – właściwość, narzecze, gwara, *leksykalny* – słownikowy, *leksykograf* – słownikarz, *leksykografja* – słownikarstwo, *leksykologia* – słownikarstwo, słownikoznawstwo, *leksykon* – słownik, *synonim* – blizkoznacznik, *synonimiczny* – blizkoznacznik, *terminologia* – mianownictwo, wyrazownictwo, *wokabularz* – słowniczek, słowozbiór, *wokabuły* – słówka (cudzoziemskie, do uczenia się na pamięć).

FONETYKA I FONOLOGIA: *alternacja* (jęz.) – oboczność, *artykulacja* (jęz.) – członkowanie, *artykułowany* – członkowany, *aspiracja* (gram.) – przydech, przygłos, *bukstaba* – głoska, czcionka, *dekasylabny* – dziesięciozgłoskowy, *dysymilacja/dyzasymilacja* (jęz.) – rozpodobnienie, *fonetyka/fonologia* – głosownia, *jednosylabny* – jednozgłoskowy, *konsona/konsonans* – spółgłoska, *pełnogłoska* – samogłoska, *sylaba* – zgłoska, *sylabizować* – zgłoskować.

ETYMOLOGIA: *derywacja* – pochodzenie, *etymologia* – słoworód, źródłosłów (wyrazu); słoworodnia.

FRAZEOLOGIA: *paremjograficzny/paremjologiczny* – przysłowioznawczy.

SEMANTYKA/SEMAZJOLOGIA: *semazjologia/semantyka* – znaczenia.

INNE: *glosologia/glotologia/glotyka* – językoznawstwo, *lingwista* – językoznawca, *lingwistyczny* – językoznawczy, *lingwistyka* – językoznawstwo.

Komentarz: słownik spolszczający W. Niedźwiedzkiego zawiera terminy językoznawcze, niekiedy oznaczone kwalifikatorami dziedzinowymi (*artykulacja* (jęz.) – członkowanie, *predykat* (gram.) – orzeczenie, odpowiednik). Zdecydowaną większość przykładów tworzą rzeczowniki (*alternacja*, *fleksja*). W dalszej kolejności występują przymiotniki (*paremjograficzny/paremjologiczny*, *syntaktyczny*) i czasowniki (*deklinować*, *konjugować*).

11 Por. tamże.

Hasłami są terminy z licznych działów językoznawstwa: gramatyki (*adpozycja, sufiks*), leksykologii i leksykografii (*leksykon, wokabularz*), fonetyki i fonologii (*dekasylabny, fonetyka/fonologia*), etymologii (*derywacja, etymologia*), frazeologii (*paremjograficzny/paremjologiczny*) oraz semantyki/semazjologii (*semazjologia/semantyka*). Autor najczęściej proponuje dla zapożyczeń rodzimy ekwiwalent (*synonim* – blizkoznacznik, *syntaktyczny* – składniowy). Sporadycznie stosuje „głosy semantyczne” (Nerlicki 2012: 155–160) (*etymologia* – słoworód, źródłosłów (wyrazu); słoworodnia, *wokabuły* – słówka (cudzoziemskie, do uczenia się na pamięć)).

Wiele przeznaczonych do zastąpienia wyrazów obcych utrzymało się we współczesnym słownictwie polskim (*deklinacja, derywacja*). Wyjątek stanowią m.in.: *buksztab, glosologia/glotyka*¹². Również proponowane przez W. Niedźwiedzkiego rodzime odpowiedniki są w polszczyźnie powszechnie używane (narzędnik – *ablatyw*, językoznawstwo – *lingwistyka*). Tylko nieliczne spolszczenia należą do nieudanych (*przybranka* – *prefiks*)¹³.

Podsumowanie

Znane są trzy ogólne słowniki spolszczające: X.F.A.E. Łukaszewskiego (1847), E.S. Kortowicza (1891) i W. Niedźwiedzkiego (1917). Chociaż badacze historii puryzmu językowego uznają je za słowniki niespecjalistyczne, to niemała część znajdujących się w nich zapożyczeń należy do słownictwa fachowego.

Autorzy dużo uwagi poświęcili leksemom używanym w nauczaniu szkolnym, w tym terminologii językoznawczej. Wśród haseł znajdują się rzeczowniki (*pleonazm, syntaksys*), przymiotniki (*leksykalny, syntaktyczny*), czasowniki (*konjugować, sylabizować*) i zestawienia (*futurum exactum, interpretatio grammaticalis*), nieregularnie uzupełniane w słownikach X. Łukaszewskiego i W. Niedźwiedzkiego kwalifikatorami dziedzinowymi ([w] gram., jęz.). Znamienne, że we wszystkich pracach pojawiają się terminy gramatyczne (*adverb/adverbium, subjekt*), leksykologiczne i leksykograficzne (*leksykograf, wokabularz*), etymologiczne (*etymolog, etymologia*), fonetyczne i fonologiczne (*alternacja, sylabizowanie*). Dodatkowo w słownikach E.S. Kortowicza i W. Niedźwiedzkiego znaleźć można frazeologiczne (*frazeolog, paremjograficzny/paremjologiczny*), a u W. Niedźwiedzkiego również semantyczne/semazjologiczne (*semazjologia/semantyka*) terminy fachowe. Zasoby słownictwa zarejestrowanego w pracach purystycznych obejmują także zapożyczenia, które nie są przyporządkowane żadnym dziedzinom językoznawstwa (*lingwista, lingwistyka*).

Polscy autorzy słowników spolszczających nie zawsze wyróżniają poszczególne znaczenia haseł polisemicznych (*atrybucya* – nadanie, przydanie, przyłączenie, przypisanie, przydawka, przymiot, *kazus* – przypadek, zdarzenie). Pewna część wyrazów obcych powtarza się we wszystkich poddanych analizie słownikach (X. Łukaszewski: *ablatyw*; E.S. Kortowicz: *ablatiw/ablatus/ablativus*; W. Niedźwiedzki: *ablatyw*). To samo dotyczy propozycji rodzimych odpowiedników (X. Łukaszewski: *narzeczce* – *dyalekt*; E.S. Kortowicz: *narzeczce* – *dyalekt*;

12 Por. tamże.

13 Por. tamże.

W. Niedźwiedzki: *narzecze – djalekt*). Ponadto każdy ze słowników zawiera leksemy niezarejestrowane w pozostałych dwóch pracach: u X. Łukaszeńskiego jest to *adjectio/adjectyw*, u E.S. Kortowicza *akusatiw/akusatiwus*, a u W. Niedźwiedzkiego *prefiks*.

Wyniki badań potwierdzają pogląd Ryszarda Lipczuka (2007b: 187), że zapożyczenia często były zastępowane przez wyrazy złożone (X. Łukaszeński: *lingwista – językoznawca*; E.S. Kortowicz: *etymolog – wyrazotwórca, słotwórca*; W. Niedźwiedzki: *wokabularz – słowozbiór*). Tą metodą spolszczania wyrazów obcych posługiwano się jednak zdecydowanie rzadziej niż w języku niemieckim.

Zdarza się, że niektóre opisy lub ekwiwalenty wyrazów obcych wyszły z użycia i z dzisiejszej perspektywy są nieaktualne (sadzący się na piękne wyrażania – *frazeolog*). Dlatego omawiane tu prace mogą być przyczynkiem do dalszych badań nad historią słownictwa polskiego.

Na podstawie oglądu słowników spolszczających można stwierdzić, że wiele zarejestrowanych w nich zapożyczeń nadal funkcjonuje w języku polskim (*deklinować, etymologia*). Istnieją też propozycje odpowiedników rodzimych, które z powodzeniem zastąpiły wyrazy obce (językoznawstwo – *glosologia/glotyka, rzeczownik – substantiw*)¹⁴. Należy również przyznać, że nie wszystkie ekwiwalenty okazały się wystarczająco trafne. Te mniej zrozumiałe (odmiennia – *morfologia*) i zabawne (przybranka – *prefiks*) nie zdomowiły się we współczesnej polszczyźnie.

Bibliografia

- Czesak A. 2007: „Oczyszcziciel mowy polskiej” E. S. Kortowicza, Poznań 1891 – *idee i zawartość*, [w:] J. Kamper-Warejko, I. Kaproń-Charzyńska (red.), *Z zagadnień leksykologii i leksykografii języków słowiańskich*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń, s. 79–85.
- Czyżewska M. 2008: „Esslust” czy „Appetit”, „deszczochron” czy „parasol”? – czyli kilka uwag o czystości języka, [w:] W. Czachur, M. Czyżewska (red.), *Vom Wort zum Text. Studien zur deutschen Sprache und Kultur. Festschrift für Professor Józef Wiktorowicz zum 65. Geburtstag*, Instytut Germanistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 163–172.
- Klemensiewicz Z. 2007: *Historia języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kortowicz E.S. 1891: *Oczyszcziciel mowy polskiej czyli słownik obcośłów składający się blisko z 10,000 wyrazów i wyrażeń z obcych mów utworzonych a w piśmie i w mowie polskiej niepotrzebnie używanych, oraz z wyrazów gminnych, przestarzałych i ziemszczyń w różnych okolicach Polski używanych z wysłowieniem i objaśnieniem polskiem. Ułożony dla lepszego wyrażenia się przez E. S. Kortowicza, nakładem Autora, czcionkami Drukarni Dziennika Poznańskiego, Poznań*.
- Królikowski J.F. 1826: *Proste zasady stylu polskiego rozmaitemi postrzeżeniami względem języka, dla użytku jasno, zwięźle, poprawnie, gładko i szczerze po polsku pisać chcących, praktycznie w przykładach okazane, a wzorami rozmaitego toku i sposobu pisania, nauką o listach, wykładem pewnej liczby synonimów i kilku rozprawkami o języku, tudzież wyjaśnieniem pisowni dopełnione*, u J. A. Munka, Poznań–Bydgoszcz.
- Kryński A.A. 1920: *Jak nie należy mówić i pisać po polsku*, druk Straszewiczów (daw. Rubieszewski i Wrotnowski), Warszawa (online: <http://www.kpbc.ukw.edu.pl/dlibra/plain-content?id=6695>, dostęp: 3 sierpnia 2021).
- Latusek A. (red.) 2008: *Wielki słownik wyrazów obcych*, Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, Kraków.
- Leszczyński Z. 2000: *Krótką relacją o puryście sprzed wieku*, „Prace Filologiczne” XLV, s. 347–352.
- Lipczuk R. 2007a: *Geschichte und Gegenwart des Fremdwortpurismus in Deutschland und Polen*, Peter Lang, Frankfurt am Main i in.
- Lipczuk R. 2007b: *Wyrazy złożone w słownikach zniemczających i spolszczających*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” LXIII, s. 181–188.

14 Por. tamże.

- Lipczuk R. 2014: *Walka z wyrazami obcymi w Niemczech – historia i współczesność*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków.
- Łukaszewski X.F.A.E. 1847: *Słownik podręczny wyrazów obcych i rzadkich w języku polskim używanych*, nakładem Braci Borntręgerów, Królewiec.
- Markowski A. 2005: *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Nerlicki K. 2012: *Rola głos w rozumieniu i poprawnym stosowaniu frazeologizmów niemieckich*, [w:] R. Lipczuk, M. Lisiecka-Czop, A. Sulikowska (red.), *Frazeologizmy w słownikach niemiecko-polskich i polsko-niemieckich na przykładzie „Pons Duży Słownik” i „Langenscheidt Słownik Partner”*, Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe Zapol, Dmochowski, Sobczyk, Szczecin, s. 141–172.
- Niedźwiedzki W. 1917: *Wyrazy cudzoziemskie zbyteczne w polszczyźnie*, Wydawnictwo M. Arcta, Warszawa.
- Ochmann D. 2007: „Wyrazy cudzoziemskie zbyteczne w polszczyźnie” Władysława Niedźwiedzkiego (1917) – specyficzny słownik synonimów, [w:] J. Kamper-Warejko, I. Kaproń-Charzyńska (red.), *Z zagadnień leksykologii i leksykografii języków słowiańskich*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń, s. 73–78.
- SJP PWN: *Słownik języka polskiego PWN* (na podstawie: *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, red. J. Bralczyk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005) (online: <https://sjp.pwn.pl/>, dostęp: 15 listopada 2021).
- Skobel F.K. 1872/1874/1877: *O skażeniu języka polskiego w dziennikach i w mowie potocznej, osobliwie w Galicyi. Spostrzeżenia i uwagi Prof. Dra F. K. Skobla*, w Drukarni Akademickiej, pod zarządkiem K. Mańkowskiego, Kraków (online: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/83073/edition/78424/content>, dostęp: 3 sierpnia 2021).
- Skorupska-Raczyńska E. 2004: „Dykcjonarz” Michała Amszejewicza na tle nowopolskich słowników wyrazów obcych, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Gorzów Wielkopolski.
- SW: *Słownik języka polskiego*, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, t. 1–6, nakładem prenumeratorów i Kasy im. Mianowskiego, Warszawa 1900–1915.
- Sztandarska K. 2019: *Puryzm językowy w Polsce*, „Przegląd Dziennikarski”, 31.07.2019 (online: <https://przegladdziennikarski.pl/puryzm-jezykowy-w-polsce/>, dostęp: 3 sierpnia 2021).
- Sztandarska K. 2020a: *Ekwiwalenty w słownikach zniemczających i spolszczających na podstawie prac Eduarda Engela i Władysława Niedźwiedzkiego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Sztandarska K. 2020b: *Germanismen im Verpolnischungswörterbuch von E.S. Kortowicz (1891)*, „Kwartalnik Neofilologiczny” LXVII, z. 3, s. 375–388.
- USJP: *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, t. 1–4, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Walczak B. 1995: *Zarys dziejów języka polskiego*, Kantor Wydawniczy SAWW, Poznań.
- Witzlack-Makarewicz K. 2021: *Sprachpurismus im Polnischen. Ausrichtung, Diskurs, Metaphorik, Motive und Verlauf. Von den Teilungen Polens bis zur Gegenwart*, Wallstein Verlag, Göttingen.

Summary

Linguistic terminology in “Polonizing” dictionaries

Keywords: linguistic purism in Poland, xenophobic purism (nationalistic purism), “Polonizing” dictionaries, linguistic terminology.

The paper is an attempt to present foreign words and their Polish equivalents belonging to the field of linguistic terminology. Of significance is here the term “Polonizing” dictionaries, whose goal is to replace loanwords in the Polish language with native words or assimilated borrowings. The object of description in the paper is the macrostructure of three “Polonizing” dictionaries: by Xawery F.A.E. Łukaszewski (1847), E.S. Kortowicz (1891) and Władysław Niedźwiedzki (1917). Examined are also semantic groups within the field of linguistic terminology and the author checks whether or not the specialist vocabulary contained in the lexicographic works is currently used.